

GYVIEJI ARCHYVAI

Kaimai ir kaimiečiai

Prauda. Tai ketvirtasis kaimelis rusišku pavadinimu. Kuris pradėjo 1881 metais, kuomet jame apsigyveno 7 žmonės. Iki XIX amžiaus vidurio toje vietoje buvo Kaniavos girininkijos palivarkas. Kaip pasakoja senieji krašto gyventojai, Praudos kaimelyje kurdavosi atitarnavę caro kareiviai, kurie gaudavo menką gabalėlį žemės. XX amžiaus pradžioje Praudoje gyveno 40 žmonių (12 vyrų ir 28 moterys). Viso labo tebuvo 33 dešimtinės (apie 36 ha) žemės.⁹⁶

Tolimųjų dvarų kaimai: Kriviliai, Vydeniai, Papiškės ir Strėžiūnai. Ne visi Ūlos krašto kaimai priklausė Kaniavos ar Dubičių dvarams. Kai kurių šeiminkai gyveno Eišiškėse, Rodūnioje ir netgi Vilniuje. Vydenių šeiminkas buvo Eišiškių dvaro savininkas. Papiškės priklausė Vilniaus vyskupijos kapitulai, o Kriviliai ir Strėžiūnai atlikinėjo prievolės Rodūnios valstybiniame dvare.

1744 metų Vilniaus Sinodo sąrašuose dar nėra Krivilių, nepasisekė aptikti jų pėdsakų ir kituose XVIII amžiaus dokumentuose. Galimas daktas, kad jie kūrėsi XIX amžiaus pradžioje, nes 1832 metų Rodūnios seniūnijos inventoriuje jau aprašyti. Tuo tarpu Vydeniai, Papiškės ir Strėžiūnai priklausė Nočios parapijai dar XVIII amžiaus pirmoje pusėje.⁹⁷

Eišiškių dvaro inventorių nurodo, kad 1850 metais Vydeniuose gyveno Bartaševičiai, Petrušiai, Voroniai, Ramaševičiai, Vaitonai, Šaukiniai, Kisos (ar Kiesos?), Miklušiai, Lasauskai, Valiukevičiai, Martūnai, Rimšos, Sukackai, Keručiai, Varanavičiai, Ši-

lingos, Parafinavičiai, Loliai, Taraškevičiai, Praškevičiai – iš viso 146 žmonės.

Papiškėse tuo metu gyveno 149 gyventojai, taigi jos prilygo Vydeniams. Kokio dydžio mokesčius nustatydavo dvasinė vadovybė, neaišku. Nors Papiškės nuo Vydenių skiria vos keli kilometrai, beveik visi gyventojai turėjo kitokias negu vydeniškių pavardes. Taigi prieš 150 metų tame kaime gyveno Maliauskai, Turoniai, Bliznevičiai, Smelevičiai, Stoniai, Šiškevičiai, Rutkauskai, Kudžmos, Jackevičiai (Jackevičiai?), Martūnai, Lakševičiai, Sukackai, Jazukevičiai, Sluškos, Devedės, Ptašinskai, Markevičiai, Arlauskai, Stanevičiai, Ginevičiai, Batrulevičiai.

Labai skyrėsi ir Strėžiūnų gyventojų pavardės. 1845 metais juose būta 16 kiemų su 74 žmonėmis. Kaime gyveno Adamoniai, Burniai, Kardišiai, Joniai, Kaziukai, Cironkos, Latviai, Matijoškos, Stangiai, Lingės, Laciai (!), Dagliai, Rutkevičiai, Verbickai, Lenartavičiai (gal Nenartavičiai?) ir Aukštuliai. Strėžiūnai buvo vienas turtingiausių Ūlos krašto kaimų, nes mokėjo per metus net 180 rublių činčo mokesčių. Kiekvienam ūkiui vidutiniškai tekdavo daugiau kaip 11 rublių, o tai buvo prastesnės karvės vertė.

Kriviliuose tuo metu buvo tiek pat gyventojų – 73, tačiau kiemų tik 11. Net 4 šeimos turėjo Matijoškų pavardę. Be jų, dar gyveno Valiukevičiai, Markevičiai, Vaškeliai, Ramaškos, Juškos ir Kudžmos. Mokėjo kriviliškių 99 rublių činčo, tarsi mažiau negu strėžiūniškiai.⁹⁸

Po 1861 metų reformos visi šie 4 kaimai buvo priskirti Kaniavos valsčiui. Vydeniai priklausė Čepelūnų seniūnijai, o kiti trys – Krivilių.

XIX amžiaus pabaigoje garsesnės už kitus buvo Papiškės. 1885 ir 1892 metais šiame kaime veikė slaptoji mokykla, kurią išaiškino caro žandarai. Pasirodė, kad jos atsiradimą rėmė Kaniavos viršaitis Jazukevičius.⁹⁹

Visuose kaimuose XIX amžiaus antroje pusėje sparčiai augo gyventojų skaičius. Pirmiaisiais naujojo amžiaus metais daugiausia jų buvo Vydeniuose – 267. Strėžiūnuose gyveno 224, o Papiškėse 200 gyventojų. Gerokai mažiau buvo Kriviliuose – 111.

Žemės daugiausia turėjo Vydeniai – 740 dešimtinių (apie 800 ha). Strėžiūnai – 516 dešimtinių (apie 570 ha), Papiškės – 231 (apie 250 ha) ir Kriviliai – 244 dešimtinės (apie 265 ha).¹⁰⁰

Dainava. Tai vienas seniausių krašto kaimų. Jis turėjo būti įkurtas dar XIII pabaigoje. Pirmieji gyventojai buvo žiauriai Vokiečių ordino persekiojami dainaviai. 1637 metais Dainavoje buvo 10 kiemų, 14 valakų žemės.¹⁰¹ Sprendžiant pagal XVIII amžiaus inventorių, tik vienas Dainavos kaimo kiemas priklausė Kaniavos girininkijai ir turėjo 1,25 valako žemės. Nuo 1850 metų visi dainaviškiai priklausė Kaniavos valstybiniam išdo dvarui. Tuomet kaime 19 kiemų gyveno 95 žmonės: Tamulevičiai, Brūzgės, Stankevičiai, Markevičiai, Bruzegelevičiai, Kaziukoniai, Budėnai, Čiurylos, Bartkevičiai, Rimkevičiai, Dzenučiai, Meškučiai, Chreptavičiai, Radkevičiai.¹⁰²

1903 metais Dainavoje gyveno 216 žmonių (120 vyrų ir 96 moterys). Jiems priklausė 703 dešimtinės (apie 770 ha) žemės.¹⁰³

Zervynos. Ilgą laiką Kaniavos girininkijai priklausė kairiakrautė kaimo dalis. 1777 metų inventorių nurodo, kad ten gyveno Juozo Petrušio ir Kazimiero Svirnelio šeimos. Žemės būta 3,75 valako.¹⁰⁴ 1850 metų reviziniai sąrašai Zervynose randa Tamulevičius, Vilčinskus ir Svirskus.¹⁰⁵ Ši pavardė – tai pati Svirnelių, tik lenkiškai „sunorminta“. Apie Zervynas išleistos net dvi knygos, todėl aš apie jas nesiplėsiu. Tik pridursiu, kad po baudžios panaikinimo jau visas Zervynų kaimas buvo priskirtas prie Kaniavos valsčiaus. XX amžiaus pradžioje juose gyveno 195 žmonės (102 vyrai ir 94 moterys). Kaimui priklausė net 1261 dešimtinės (apie 1370 ha) žemės.¹⁰⁶

Krašto bažnyčios

Lietuva buvo apkrikštyta 1387 metais (išskyrus Žemaitiją). Katalikybė negalėjo plisti be maldos namų, todėl Jogaila iš karto fundavo keliolikos bažnyčių statybą. Istoriniai šaltiniai

teigia, kad jau 1387 metais buvo pašventinta Merkinės bažnyčia, perstatyta iš tvirtovės.¹ Nuo 1389 metų maldos namus turėjo ir Eišiškės.²

Sovietinės enciklopedijos tvirtina, jog Dubičiuose ir Rudnioje bažnyčios pastatytos 1529 metais.³ Tokį patį teiginį, tiesa, vien tik apie Dubičius, galime perskaityti ir bostoniškoje lietuviškoje enciklopedijoje. Šie tvirtinimai, deja, neturi rimto pamato. 1529 metais įkurta Nočios parapija.⁴ Taip tvirtina daugybė archyvinų duomenų. Vienuose, kaip fundatorius, nurodomas ponų tarybos narys Janušas Kostevičius, o kituose – jo žmona Marina. Prieštaravimas nėra didelis ir nesunkiai paaiškinamas – bažnyčios statybą fundavo ponas Janušas, bet numirė, nesulaukęs statybų pabaigos. Bažnyčia buvo šventinama 1529 metų pabaigoje, o ta proga našlė Marina parapijai užrašė nemažą turtą.⁵ Nočią nuo Rudnios skiria ne daugiau kaip 15 km, o vos ne per vidurį – dar ir Dubičiai. Ir visose trijose vietovėse bažnyčios statytos 1529 metais! Aišku, kad taip negalėjo būti. Tais metais pastatyta tik viena bažnyčia – Nočios. O kada gi pastatyta pirmoji bažnyčia Dubičiuose?

Anksčiau! Praeitam amžiaus lenkų enciklopedija „Słownik geograficzny“ teigia, kad Dubičių bažnyčia „nežinia kieno funduota 15 amžiuje“.

Šio amžiaus pradžioje istorikas J. Kurčevskis teigia, kad Nočios bažnyčios statybą nulėmė aplinkybė – Nočelės ištvėnimasis pavasariais. Dėl tos priežasties didelė Dubičių parapijos tikinčiųjų dalis negalėdavo pasiekti bažnyčios. Minėtas autorius neabejoja, kad dubičiškė bažnyčia už nočiškę yra gerokai senesnė.⁶ Tokią mintį yra išreiškę ir kiti tyrinėtojai, pavyzdžiui, Rapolas Mackonis.⁷

XIX amžiaus Nočios archyvuose dokumentuose yra perrašytų dokumentų net iš XVI amžiaus. Juose irgi tvirtinama, kad iki 1529 metų Nočia priklausė Dubičių parapijai. Tuose šaltiniuose esama užuominų, kad pirmoji bažnyčia Dubičiuose siekia net Vytauto laikus. Lietuvos katalikų kalendoriuose pirmosios bažnyčios buvimas nurodomas tarp 1431 ir 1500 metų.⁸ Galbūt ateityje pavyks nustatyti ir tikslesnę datą?

Jau minėjau, kad ponis Marina Kostevičienė gausiai apdovanojo naująją Nočios bažnyčią, paskirdama Kuklečyznos palivarką, taip pat Lankiškių ir Kikliškių vietoves.⁹ Naujoji bažnyčia iš karto pasidarė žymiai turtingesnė ir tapo parapijos centru. Dubičiai liko tik filija. Tokia ji ir išbuvo net kelis amžius.

XVI amžiaus viduryje buvo pastatyta bažnyčia Rodūnioje. Nuo to laiko Dubičių filija priklausydavo tai šiai parapijai, tai Nočiai. XVI amžiaus II pusėje vyko žemių ir prievolių perskirstymas. Dubičių ir Rodū-

nios klebono Jono Piotrovskio prašymu kai kurios parapijinės žemės buvo paimtos valstybės išdo žinion, o jų vietoje duodamos kitos arba mokama kompensacija. Tokiu būdu vietoje dalies žemių klebonui buvo paskirta dešimtinė iš Kaniavos palivarko, kurio valdytojas tais laikais (1557 metais) buvo ankstesniuose skyriuose minėtas Grigalius Valavičius.¹⁰ Tarp perskirstomų žemių minima Montatovičių sodyba, buvusi Dubičių girios pakrastyje. Toji sodyba bene bus davusi pradžių Mantotų kaimui.

1637 metais Dubičiuose buvo pastatyta antroji bažnyčia. Jos fundatorius Jokūbas Kuncevičius (Kaniavos seniūnas) pageidavo, kad Dubičiai taptų parapija.¹¹ Norams nebuvo lemta išsipildyti. XVII ir XVIII amžiuose vis minima Dubičių filija, priklausiusi tai Nočios, tai Rodūnios parapijoms. 1655-1660 metų karo su rusais metu Ūlos kraštas labai nukentėjo. Buvo sudeginti Dubičiai ir beveik visi kiti krašto kaimai. Neaišku, ar išliko bažnyčia. Kitur rusai, degindami kaimus ir miestus, bažnyčių negailėdavo. Bet dubičiškai šį kartą, atrodo, pasisekė. 1669 metų Vilniaus vyskupijos leidinyje nurodoma Dubičių – Nočios parapija, gaila, kad be jokio platesnio komentaro.¹²

Dubičių bažnyčia nukentėjo Šiaurės karo metu. Švedai dalį bažnyčios išardė ir rąstus pervežė į dvarą. Bažnyčia taip ir palikusi pusiau sugriauta. 1721 metais Nočios klebonas skundėsi bažnytinei valdžiai, kad Rodūnia neteisėtai valdanti Dubičių filiją. Skunde teigiama, jog daug žmonių atsimenta, kaip Dubičių filijos valstiečiai vaikščiojo į Nočios bažnyčią. Buvo reikalaujama filiją priskirti Nočiai, atiduoti bažnytinius dokumentus ir sidabrą.¹³ Kokios buvo šio skundo pasekmės, neaišku.

1737 metais Dubičiuose pastatoma nauja bažnyčia, jau trečioji. Jos priklausomybė nėra visai aiški. 1744 metų leidinyje „Vilniaus vyskupijos sinodas“ Dubičių filija nurodoma kaip priklausanti Rodūnios parapijai. Be pačių Dubičių prie filijos priskirti Mantotų, Kaniavėlės, Mikalčiūnų, Panočių, Jočių, Milvydos, Dainavos, Barčių, Ramonų, Marcinkonių, Mančiagirės (Marčyginė), Krūklių, Kaniavos, Rudnios, Stoniūnų, Noškūnų, Drucminių, Kaniūkų, Daržininkų, Kalvių, Saltoniškių, Ūtos, Karazučių kaimai. Dar paminėti Jaglovičiai, Novosadai, Skilandžiai ir Klančiai.¹⁴ Viskas būtų gerai, bet... Pusė išvardintų kaimų įrašyti ir į Nočios parapijos sąrašą. Man pačiam šis dalykas neaiškus. Stebina ir tai, kad filijai priskirti labai nutolę Marcinkonių ir Mančiagirės kaimai. Tai galėtų reikšti, kad šiuos kaimus įkūrė ateiviai nuo Kaniavos ir Dubičių, kai prasidėjo didžiosios girios apgyvendinimas.

1770 metų bažnyčios inventoriuje nurodomos valstiečių

baudžiauninkų pavardės. Dubičių kaime tai Jonas ir Petras Avižiniai, Kristupas Raginis, Antanas Puzukas (Puzas?) ir Jokūbas Karpavičius. Mantotuose gyvenę šie bažnyčiai priklausę žmonės: Adomas Banevičius, Jurgis Smelevičius, Jonas Puzukas ir Baltras (Bartolomėjus) Čepanka.¹⁵ XVIII a. II pusėje paprastų žmonių pavardės maždaug nusistovėjo ir daugiau mažai bekito. Beveik visos pavardės neretos ir šiandien.

Rapolas Mackonis mini, kad XIX amžiuje Dubičiai buvo parapija.¹⁶ Tačiau 1839 metų bažnytinis inventorių nurodo, kad Nočios parapijai priklausė netgi Lynežeris ir Kašėtos, nekaltant apie kitus kaimus.¹⁷ Taigi jeigu parapija XIX amžiuje ir buvo, tai labai trumpą laiką.

1861 metais Dubičių bažnyčioje, kaip ir Nočioje, Rodūnioje ir Eišiškėse, buvo laikomos ypatingos padėkos pamaldos. Po daugelio metų į gimtą sugrįžo Liudvikas Narbutas, istoriko Teodoro pirmagimis. Sugrįžo, perėjęs Kaukazo karo pragarus, kai kaimynai jau ir pamiršę buvo.

Rusų valdžia nedovanojo nei Dubičiams, nei Narbutams. Beveik visi šeimos nariai buvo represuoti (daugiausia ištremti), o bažnyčia uždaryta, vėliau ir nugriauta. Tai įvyko 1866 ar 1867 metais.¹⁸ Kulto reikmenys buvo perduoti Nočiai. Tarp jų ir Jėzaus Nazariečio statula „Čiudobnas Jėzus Kristus“ iškeliavo į Nočią ir sugrįžo tik po keliasdešimt metų.¹⁹

XIX amžiaus viduryje ne tik Kaniavos ir Dubičių apylinkės buvo lietuviškos. Lietuviška buvo visa Nočios parapija. 1849 metų inventorių nurodo, kad joje buvo 3927 parapijiečiai.²⁰ Kaimų žmonės kalbėjo lietuviškai, bet viešajame gyvenime naudota lenkų kalba. Tik ji (šalia lotynų) skambėjo ir krašto bažnyčiose.

XIX amžiaus antroje pusėje labai sparčiai augo gyventojų skaičius. Nočios parapijoje gyveno jau apie 8000 žmonių.²¹ O XX amžiaus pradžioje ir caro valdžia pagaliau įsitikino represinių priemonių nevaisingumu. Panaikino spaudos ir mokyklų draudimą, ne taip varžė ir religinį gyvenimą.

1909 metais (kitais duomenimis 1910) Dubičiuose vėl pastatyta ir pradėjo veikti bažnyčia, ta pati, kur ir dabar tebestovi.²² Įsteigta parapija. Tiesa, labai nedidukė palyginus su kitomis Rodūnios dekanato parapijomis. Eišiškių ir Vosyliškių parapijos turėjo po 10000 tikinčiųjų, Rodūnios virš 9000, Nočios virš 5000, o Dubičių parapija vos 2740 žmonių.²³ Dar sumažėjo, kai 1910 metais bažnyčia buvo pastatyta Rudnioje su atskira parapija. Taip, Rudnioje bažnyčios nebuvo nei XVI, nei XVIII amžiuje. Dabartinė bažnyčia yra pirmoji Rudnios istorijoje.²⁴

Pabaiga. Pradžia Nr. 93, 94, 95, 97, 98, 1, 2, 3, 4, 8, 9, 11, 13, 14

Vidas ABROMAITIS

Parengė Regina LUKOŠEVIČIENĖ